

وهو بقاء العين الموقوفة مع إمكان الانتفاع بها،
كالعارية.

حمى

لغة:

من حميته حماية، إذا دفعت عنه، ومنعت من
يقربه وأحميت المكان: جعلته حمى، على وزن
فعل، أي جعلته محظوراً لا يُقرب إليه^(١).

وجاء في النهاية: «قيل: كان الشريف في
الجاهلية إذا نزل أرضاً في حيه استعوى كلباً،
فحمى مدى عواء الكلب، لا يشركه فيه غيره، وهو
يشارك القوم في سائر ما يرعون فيه، فنهى
النبي ﷺ عن ذلك، وأضاف الحمى إلى الله
ورسوله...»^(٢).

اصطلاحاً:

جاء في التذكرة: «والمراد من الحمى: أن
يحمي بقعة من الموات لمواشٍ بعينها، ويمنع سائر
الناس من الرعي فيها»^(٣).

الأحكام:

الحكم التكليفي للحمى:

الناس في الحمى على ثلاثة أضرب:

(١) أنظر: الصحاح، والنهاية (لابن الأثير)، وغيرهما:

«حمى» و«حما».

(٢) أنظر النهاية: «حما».

(٣) التذكرة ١٩: ٤٤٢.

حكم الإسراف في الحلّي:

تقدّم الكلام عن ذلك في عنوان
«إسراف».

مظانّ البحث:

ورد البحث عن الحلّي في عدّة كتب، من
قبيل:

- كتاب الطهارة، بمناسبة البحث عن الآنية.

- كتاب الصلاة، بمناسبة البحث عن لباس

المصلّي وحرمة لبس الحرير والذهب للرجال،
والصلاة في السيوف المحلّاة بالذهب والفضّة.

وهل يجب ستر الحلّي في الصلاة؟

- كتاب الزكاة، بمناسبة البحث عن زكاة

الحلّي.

- كتاب الخمس، بمناسبة استثناء الحلّي من

وجوب الخمس؛ لكونها من المؤنثة.

- كتاب الحجّ، بمناسبة عدم وجوب بيع

الحلّي حتّى تتحقّق الاستطاعة.

- كتاب البيع، بمناسبة بيع الحلّي بمثلها.

- كتابي العارية والوقف، بمناسبة البحث عن

عارية الذهب والفضّة ووقفهما.

خفارة ٥٣١

- ٤- وجوب إرشاد الجاهل في الموضوعات الخطيرة، على رأي. راجع: إرشاد.
- ٥- جعل الصبي آلة ووسيلة في المعاملات الخطيرة. راجع: بيع، صبي.
- ٦- حكم الغبن في المعاملات الخطيرة. راجع: بيع، غرر.
- ٧- تأكد الاستشارة في الأمور الخطيرة. راجع: استشارة.
- ٨- لزوم ردع المجرم عن ارتكاب الجريمة في الأموال الخطيرة^(١).
- ٩- عدم اكتفاء العقلاء في الأمور الخطيرة بخبر الثقة، مع اكتفائهم به في غيرها^(٢).
- اصطلاحاً:**
الظاهر أنهم يستعملونه بمعنى الستر وعدم الظهور، واستعماله في ضده - لو كان - فهو شاذ.
- الأحكام:**
تارةً يبحث عن الخفاء بمعنى الستر وعدم الظهور.
وأخرى عن الإخفاء - الاخفات - مقابل الجهر.
- فالأول تقدّم الكلام عنه في عنوان «استتار»، وقد يأتي في البحث عن حدّ الترخّص لإفطار المسافر أو قصر الصلاة وهو «خفاء الأذان وجدران البلد».
- والثاني تقدّم في عنوان «جهر»، عند الكلام عن الجهر والإخفاء.

خفاء

لغة:

من خفي الشيء يخفى خفاءً - بالفتح والمدّ -: استتر أو ظهر، فهو من الأضداد، وبعضهم يجعل حرف الصلة فارقاً، فيقول: خفي عليه، إذا استتر، وخفى له: إذا ظهر^(٣).

خفارة

لغة:

بالفتح والكسر والضم تأتي بمعنى الذمّة، والعهد، والأمان، والحراسة. والخفير: الحارس وجمعه: خُفراء، والمخفّر: مكان الخفارة^(١).^(٢)

(١) وهي التي تسمّى اليوم: مخافر الشرطة، والمخافر الحدودية ونحوهما.

(٢) المعجم الوسيط: «خفر».

(١) أنظر موسوعة الإمام الخوئي ٤: ٣٤٣.

(٢) أنظر جامع المدارك ٧: ٣٥.

(٣) المصباح المنير: «خفي».

01 Temmuz 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Himaye etuck

IDA

Almisi, Zuhuf-Mleant, x, 27

DIA KIP 297-211 ALU R

05 MART 2008

احمدی، سید احمد

۴۷۱۳- «پوشش حمایتی نظام

حقوقی ایران برای بیکاران»، مجله

تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، پیاپی ۱۰ و ۹

ص ۵۹-۷۶، فارسی. *Himaye*
کد پارسا: A۶۲۱۳۶

پوشش حمایتی برای بیکاران

مقاله حاضر به بررسی مسائل حقوقی بیکاری

از منظر حقوق داخلی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد و

می‌کوشد تا نظام حقوق کار ایران و سیستم تأمین

اجتماعی کشور را مورد نقد قرار دهد. برخی از موضوعات

طرح شده بدین قرار است: مفهوم بیکاری، بیکاری از

دیدگاه حقوق اسلامی، تأمین اجتماعی و ارتباط آن با بیکاری،

قانون اساسی و سایر قوانین عادی مربوط به بیکاری.

-Çocuk

-Himaye

Y. DOÇ. DR.

CELAL ERBAY

27 MAYIS 1993

A. Eser

İslam Hukuku'nda Küçüklerin Himayesi,
İst. 1992.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

TARİH

3603 CAHEN, C. Notes pour l'histoire
de la Himāya. Mél. L. Massignon I,
1956, pp. 287-303

Himaye (dual)

Himaye tarifi için notlar

198 MAYIS 1977

CLAUDE CAHEN

Membre de l'Institut
Professeur à la Sorbonne

Himāye, 271-285

LES PEUPLES MUSULMANS
DANS L'HISTOIRE MÉDIÉVALE

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Kütüphaneleri

Kayıt No. :	2496
Tasnif No. :	956.3 CAH.9

Ouvrage publié avec le concours de la Commission des Publications
de la Direction Générale des Relations Culturelles, Scientifiques et Techniques
et du Centre National de la Recherche Scientifique

DAMAS
1977

NOTES POUR L'HISTOIRE DE LA HIMĀYA*

Les institutions sociales les plus importantes du monde musulman médiéval ne sont pas nécessairement celles auxquelles les traités de droit classiques réservent des développements explicites (1). Il en est d'autres qui, pour être en marge de la Loi musulmane officielle, n'en ont pas moins tenu dans la réalité des choses une place considérable. L'étude en est naturellement plus délicate, et les termes techniques mêmes qui les désignent sont rarement dans les dictionnaires l'objet de définitions assez précises ou reposant sur des documents assez étendus. Telles sont en particulier les relations de patronat et de clientèle, de « recommandation » ou de « protection » des personnes et des choses, qui ne paraissent pas avoir eu dans l'histoire des premiers siècles musulmans un rôle moindre que dans celle du Bas-Empire romain qu'ils continuent, ou dans celle de l'Europe occidentale ou surtout byzantine dont le déroulement leur est parallèle. Les pages qui suivent ne veulent être qu'une très modeste contribution à leur étude sur un point spécial. Peut-être la route où l'auteur s'engage n'est-elle exactement aucune de celles qu'a ouvertes ou parcourues M. Massignon; du moins convergent-elles toutes vers cette connaissance de la société musulmane qui lui est si redevable.

Il est bien connu que, depuis longtemps avant l'Hégire jusqu'à longtemps après elle, des tribus bédouines ont exercé sur les caravanes un droit de « protection » (*khafāra*, quelquefois *himāya*), consistant à assurer leur convoiement en échange d'une redevance (le « quart du chemin » des textes proto-islamiques). Cette pratique, excellemment

* Publié dans *Mélanges Louis Massignon*, I, Institut Français de Damas, 1956, 287-303.

(1) Cf. ma communication au Congrès des Orientalistes, 1954 sur *L'histoire économique et sociale de l'Orient médiéval*, dans *Studia Islamica*, III, 93-115, reproduite dans ce volume.

CLAUDE CAHEN

Membre de l'Institut
Professeur à la Sorbonne

LES PEUPLES MUSULMANS
DANS L'HISTOIRE MÉDIÉVALE

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	59226
Tas. No:	257.9 CAH-P

956-3
CAH-P

Ouvrage publié avec le concours de la Commission des Publications
de la Direction Générale des Relations Culturelles, Scientifiques et Techniques
et du Centre National de la Recherche Scientifique

10 MARS 1999

DAMAS
1977

NOTES POUR L'HISTOIRE DE LA *HIMĀYA* *

Les institutions sociales les plus importantes du monde musulman médiéval ne sont pas nécessairement celles auxquelles les traités de droit classiques réservent des développements explicites (1). Il en est d'autres qui, pour être en marge de la Loi musulmane officielle, n'en ont pas moins tenu dans la réalité des choses une place considérable. L'étude en est naturellement plus délicate, et les termes techniques mêmes qui les désignent sont rarement dans les dictionnaires l'objet de définitions assez précises ou reposant sur des documents assez étendus. Telles sont en particulier les relations de patronat et de clientèle, de « recommandation » ou de « protection » des personnes et des choses, qui ne paraissent pas avoir eu dans l'histoire des premiers siècles musulmans un rôle moindre que dans celle du Bas-Empire romain qu'ils continuent, ou dans celle de l'Europe occidentale ou surtout byzantine dont le déroulement leur est parallèle. Les pages qui suivent ne veulent être qu'une très modeste contribution à leur étude sur un point spécial. Peut-être la route où l'auteur s'engage n'est-elle exactement aucune de celles qu'a ouvertes ou parcourues M. Massignon; du moins convergent-elles toutes vers cette connaissance de la société musulmane qui lui est si redevable.

Il est bien connu que, depuis longtemps avant l'Hégire jusqu'à longtemps après elle, des tribus bédouines ont exercé sur les caravanes un droit de « protection » (*khafāra*, quelquefois *hīmāya*), consistant à assurer leur convoiement en échange d'une redevance (le « quart du chemin » des textes proto-islamiques). Cette pratique, excellemment

* Publié dans *Mélanges Louis Massignon*, I, Institut Français de Damas, 1956, 287-303.

(1) Cf. ma communication au Congrès des Orientalistes, 1954 sur *L'histoire économique et sociale de l'Orient médiéval*, dans *Studia Islamica*, III, 93-115, reproduite dans ce volume.

Himaye
MADDE YATIGULANBIRKAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

~~Handwritten~~
Hmaje 29 EYLOL 1993

al-ʿarab min al-dakhīl is, as indicated by the title, a work dealing with words of foreign origin in the Arabic language. The author has used for this purpose the *Muʿarrab* of al-Djawālīkī [q.v.] and similar works, but is not content with explaining words of foreign origin, as he also gives ample specimens of vulgar errors in correct Arabic speech. Closely resembling this book is a commentary on the *Durrat al-ghawwās* of al-Ḥarīrī, which was printed together with the *Durra* at Istanbul in 1299; this work, together with his *Tirās*, are probably the best of his compositions. His *Diwān* is mentioned by al-Muḥibbī and is preserved in manuscript in Copenhagen.

Bibliography: al-Muḥibbī, *Khulāṣat al-aḥar*, i, 331-43; Brockelmann, II, 285, S. II, 396.

(F. KRENKOW*)

X KHAFĀRA (A.) "protection", is used, often together with *himāya* [q.v.], to designate certain social practices. Originally, it primarily denoted the protection which Arab tribes extended to merchants, travellers and pilgrims crossing their territories, often in return for payment or as part of an agreement [see *ILĀF*]. Later, the word's usage became extended to the "protection" in return for an obligatory payment exacted by various social groups from other groups or from richer individuals (e.g., by the *ʿayyārūn* and *futuwwa* [q.v.] in the towns). Once the military class had assumed essential power, military commanders exacted various *khafārāt* from the rural estates, etc., but at the same time the state intervened to control them, to fix a tariff for them, or to revoke them for its own use. See further *HIMĀYA*.

(CL. CAHEN)

X KHAFD or **KHIFĀD** (A.), female excision, corresponding to the circumcision of boys (*khāt* or *khītān* [q.v.], terms which may be applied equally to both sexes). There is no mention of it in the *Qurʾān*, but more or less authentic *ḥadīths* attest to the practice in pre-Islamic Arabia and in a certain measure justify it. Tradition attributes to the Prophet the expression *muḥaffiʿat al-buḥūr* "cutter of clitorises", and the following words addressed to Umm ʿAtīyya, *idhā khafaḍḍi (khafatti) fa-ʿashimmi wa-lā tanhaki* (i.e., do not excise everything), *fa-ʿinnahu adwāʿ liʾl-waḍiḥ wa-ahzā ʿind al-sawḍī*, in which one can discern a somewhat curious aesthetic aspect, a display of masculine egoism and the authorisation to do the operation on condition of not going as far as total ablation of the external genital organs and even complete clitoridectomy. Although the texts and the dictionaries are not very explicit, the synonymy of *khāt*/*khītān* and *khafḍ*/*khifāḍ* leads one to think that the minimal practice comprised excision of the prepuce of the clitoris.

In the Prophet's mouth, *muḥaffiʿat al-buḥūr* had a pejorative sense; but other items in the ancient vocabulary for designating the operator, *khātina* and *mubazzira*, formed from *bazz* "clitoris", do not seem to have a contemptuous connotation. However, a woman is called *bazzāʿ* when she is affected by clitorism, or believed to be so, and *lakhnāʿ* when she has not been circumcised; expressions meaning in effect "son of the uncircumcised woman", *ibn al-bazzāʿ*, *ibn al-lakhnāʿ*, are considered injurious and synonymous with "son of a whore", the violence of sexual appetite in a woman being considered the result of absence of circumcision. These pieces of information seem to prove clearly that the practice was current among the Arabs (who carry it back, like the circumcision of boys, to Abraham and Hagar [al-Djāhīz, *Ḥayawān*, vii, 27]), and remained so after the coming of Islam, excision becoming

a characteristic trait amongst the Muslims. The *Aghānī*, ed. Beirut, xxii, 22, tells, for example, that Khālid b. ʿAbd Allāh al-Ḳasrī [q.v.], who was the son of a Greek Christian mother, was as a result of this called Ibn al-Bazzāʿ; in the end, he decided to have his mother circumcised in order to escape satires, examples of which are to be found in the verses attributed to Aʿshā Hamdān (*Aghānī*, loc. cit.) or to Ziyād al-Aʿdjam (*LA*, V, mss; the word *maṣṣān*, interpreted by Ibn Manẓūr as meaning *ḥadīdīām* "barber", "cupper", could well have here the sense of "one who sucks" and connected with such an insult as *yā māṣṣa bazzī ummihi*, which does not necessarily correspond to an actual practice).

Under Islam, the circumcision of girls has never been regarded as obligatory, but has been considered as recommended (e.g. see al-Ḳayrawānī, *Risāla*, 161, 305; Ibn Ḳudāma, *Mughnī*, 1947, i, 85); in fact, it is practiced very irregularly in the Muslim world, where whole populations are unaware of it or confine themselves to a symbolic pricking of the clitoris. In the same region, some tribes may perpetuate the custom, whilst their neighbours may have abandoned it, if they have ever known it anyway (see especially, H. Jaussen, *Coutumes des Arabes au pays de Moab*, Paris 1948, 35, 363). In Java, girls are not invariably circumcised; the operation, when performed, is done on girls from 2 to 8 years and is called *sunā* (*sunna*), but parents following customary law (*ʿādāt* [q.v.]) never practice it. The Malays call it *gusaran* "fact of filing down the teeth", because it is preceded, the evening before, by a fictitious filing-down of the teeth. In Atjeh [q.v.], female circumcision is done at an early age (see the references given under *KHITĀN*). In Persia and Kurdistan, travellers mention that it is done between the ages of 9 and 15 (H. Massé, *Croyances et coutumes persanes*, Paris 1938, 51); on the other hand, it is unknown in Afghānistān (C. M. Kieffer, *À propos de la circoncision...*, in *Festschrift für Wilhelm Eilers*, Wiesbaden 1967, 201, n. 37). This is likewise the situation in North Africa (G. H. Bouquet, *La morale de l'islam...*, Paris 1953, 70), although the practice is attested for Mauretania, even though this is a Mālikī region (R. Arnaud, *Précis de politique musulmane. i. Pays maures*, Algiers 1906, 65-6), where the excision is done 7 or 8 days after birth. At all events, it would be extremely difficult to draw a map showing the extent of female circumcision, in view of the women's discretion and the men's ignorance, since the latter are not informed about the operation; this practice is unaccompanied by any celebration, and is even called *sirr* "secret" in Moab, according to Jaussen, *op. cit.*, 35, 363, and also *lahr*, by analogy with the circumcision of boys.

The only Islamic country, apart from some regions of black Africa (see Boris de Rachewiltz, *Eros noir, moeurs sexuelles de l'Afrique de la pré-histoire à nos jours*, Paris 1963), where any searching enquiries into this practice have been made is Egypt, where *khafḍ* (which according to 18th and 19th century travellers was general and often sought by girls) is still practiced, even amongst certain Copts. Anthropologists and physicians have revealed various degrees in female circumcision, ranging from removal of the labia minora and the prepuce of the clitoris to that of the whole external genitalia ("Suffanese circumcision"), sc. the labia minora and majora together with the clitoris (see M. Karim and R. Ammar, *Female circumcision and sexual desire*, Cairo 1965). The very title of this latter work, based on an examination of 331 women in Cairo, is an indication

الحماية

اقترفتموها وتجارة تخشون كسادها
ومساكن ترضونها أحب إليكم من الله
ورسوله وجهاد فى سبيله فتريصوا
حتى يأتى الله بأمره ﴿ (التوبة ٢٤).

فالعدوان على الدين بالنسبة لشخص
المؤمن به: فتنة أو إكراه أكبر من العدوان على
ذات نفسه.

ثم تأتى النفس وهى مقدمة بعد الدين
على سائر ما يحرص الإنسان على حمايته،
قال تعالى: ﴿يوم يضر المرء من أخيه •
وأمه وأبيه • وصاحبته وبنيه • لكل
امرئ منهم يومئذ شأن يغنيه •﴾
(عبس ٣٤-٣٧) ألا وهى النفس التى شغلته
عن هؤلاء جميعا.

ثم العقل، لأن به تتقوم إنسانية الإنسان
وأهليته لما خلق له من مكانة فى ملكوت الله،
ورسالة تقرد بها بين مخلوقات الله قال تعالى
: ﴿إنا عرضنا الأمانة على السموات
والأرض والجبال فأبين أن يحملنها
وأشفقن منها وحملها الإنسان •﴾
(الأحزاب ٧٢) وسقوط التكليف عن المجنون
قاطع بأن العقل هو مناط التكليف وبه يكون
الإنسان إنسانا.

ثم يأتى أخيرا المال لأنه قوام الحياة فى
بُعدها المادى القائم على إشباع حاجات
الجسد أولا وإن تسامى به الإسلام فجعله مع
ذلك أداة من أدوات تطهير الروح وتزكية
النفس.

لغة : حَمَى الشئَ حَمِيًا وحَمَى وحماية
ومحمية: منعه ودفع عنه، واحْتَمَى وتَحَمَّى
امتنع، والحامية: الرجل يحمى أصحابه فى
الحرب، وهم أيضا الجماعة يحمون أنفسهم،
وفلان على حامية القوم أى آخر من يحميهم
فى انهزامهم، وأحمى المكان جعله حمى
لا يُقرب (١).

واصطلاحا: تأمين المقومات الضرورية
لحياة الإنسان وهى الضرورات الخمس:
الدين - النفس - العقل - العرض - المال (٢).

ولقد تكفل الإسلام بحماية هذه الحرمات
ووضع ما يكفل لها الوجود، وقد التقت كلمة
الأديان السماوية على تقديس هذه الحرمات
وربما شاركتها فى ذلك القوانين الوضعية
على تفاوت يظهر فى تقديم بعضها على
بعض، وفى التحلل أيضا من بعضها.

وهذه الضرورات أو المقومات الضرورية
لوجود المسلم وحياته حياة ترضى له بحسب
ما ينبغى أن تكون يأتى ترتيبها من حيث
قيمتها وأهميتها بالمقاييس الإسلامية
الخالصة.

فيأتى الدين أول هذه الضرورات الواجبة
الحماية لأن دين المسلم أعز عليه وأقدس من
كل ماعده، وهو بالنسبة لمجتمع المسلمين
الوطن الحقيقى.

فقد وضع الله (الدين) فى كفة. وما عده
من مقدسات الحياة كلها فى كفة قال تعالى:
﴿قل إن كان آباؤكم وأبناؤكم وإخوانكم
وأزواجكم وعشيرتكم وأموال

to pass; the others, instead of turning back, stay together and are easily killed; but this detail does not correspond with the data of poetry collected by G. Jacob (*Studien in arab. Dichtern*, iii, 115). It is permitted to eat the flesh of the wild ass, except for the Hanafis.

Wild asses are considered to live much longer than domestic ones (up to 200 and even 800 years!), and the breed which enjoys the greatest longevity is that known as *akhdariyya*; it owes its name to *al-Akhdar*, the stallion of Ardashīr which, having reverted to a wild state, is said to have been the founder of this breed which is considered to be the most beautiful.

Bibliography: *Djāhiz Hayawān*, index; idem, *Bihāl*, index; Kazwīnī, ed. Wüstenfeld, i, 376; Damīrī, s.v.; Ibn al-Baytār, in Leclerc. *Notices et extraits*, i, 458; Polak, *Persien*, ii, 99; Reitemeyer, *Beschreibung Ägyptens im Mittelalter*, 73; V. Monteil, *Faune du Sahara occidental*, Paris 1951, 32; R. Mauny, *Tableau géographique de l'Ouest africain au moyen âge*, Dakar 1961, 282-3, 359-6. (J. RUSKA*)

X **HIMĀYA**, term used of practices and institutions of "protection" which are almost unrecognized by *fiqh* but which were in fact important in classical Islamic society.

In one sense, where the synonym *khafāra* [q.v.] is usually employed, *himāya* has meant, from the pre-Islamic period, the protection given, in return for financial compensation, by a nomadic tribe or group to the settled inhabitants or more particularly to travellers who are in the territory controlled by them; this *khafāra* may be conceded in a regular manner by a head of state or may be seized by the group concerned.

In a second sense, which concerns more broadly the whole social structure of the mediaeval East, *himāya* is related to certain practices or institutions of Byzantium or of the late Roman Empire. There existed in the Muslim world, as in these empires, relations between patron and client; but we are not here concerned with the personal forms of this relationship (which in the early centuries of Islam were usually called the *walā'* of the *mawlā* [q.v.]) but rather with certain practical forms of "protection" of the property of men whose personal status was unaffected. In this case *himāya* is the aspect of protection by a superior which corresponds to the practice which from the point of view of the inferior is called *taldjī'a* or *ildjā'*. *Fiqh* recognizes *taldjī'a* in a limited sense, which for it consists of "a fictitious sale resorted to by a person who wishes to protect his possessions from possible confiscation" (cf. Y. Linant de Bellefonds, in *Revue Internationale de Droit Comparé*, x (1958), 513). More generally, in the practice of the first three or four centuries of Islam, *taldjī'a*, literally "putting under protection", consisted of the "commending" by an inferior (who might be either a humble person or a person of some importance) to a superior of a possession of which the former remains the legal owner but for which, by virtue of a tacit agreement, the latter is to be responsible vis-à-vis the administrative authority and more particularly the tax authorities. It is true that the inferior rewarded by a fee the service rendered by the superior, but it must be admitted that, in accordance with the conditions under which the payment of the tax was made, he might often still find this advantageous. The right to receive this fee was itself the property of the superior and a *himāya* might be inherited like anything else which counted as property. It can thus be seen how in fact this could

result in a sort of sharing of property between the two parties to the contract, and even, when the inferior party was a person of humble rank, in actual dispossession: the contract being merely a tacit agreement, it was impossible for the victim to prove his ownership against the assertion of a superior who appealed to the tax registers. And it can readily be understood how *himāya*, in this instance imposed by force or as a way of repaying debts, was one of the methods used by those in power to build up for themselves vast domains, in which the former owners of the separate estates were now merely sharecroppers. Although from the 4th/10th century onwards there is no further mention of *taldjī'a* or of *himāya* in this sense, this is not because small estates were better protected, but on the contrary because on the one hand fewer of them remained and on the other the concession in new forms to the officers of the new military aristocracy of *iktā's* [q.v.] granting them all the administrative and fiscal rights over a district rendered useless to both sides the intermediate practice which until then had been current.

There existed at the same time as this *himāya* of land another which resembled, in greater or less degree according to circumstances, both *taldjī'a* and *khafāra*. Important persons received or assumed the "protection" of a territory, essentially of the crops and the roads, against bandits; for this they needed a police force, and they received a fee which was commonly called simply *himāya*. In this case too they might be acting by virtue of an official concession or have arrogated to themselves a responsibility which might or might not be recognized. The members of the newly arisen military aristocracy in the 4th/10th century developed this type of *himāyāt* to their own profit, though the Būyid dynasty, which grew from the military aristocracy, tried to regulate and discipline the practice. In the following century these *himāyāt* also disappeared as the result of the strengthening of the great governmental *iktā's* which conferred on the military chiefs more complete powers over their territories.

The name *himāya* was, however, to remain in use for several centuries longer as the designation of another, narrower, institution. Sometimes in towns undisciplined groups such as those of *futuwwa* [q.v.] imposed on the merchants, for example, their "protection". But, in general, the term *hāmī*, plur. *humāt*, was used for the chief of police of a quarter in a large town like Baghdad or Cairo, or of a small town; this official naturally levied for his services a *himāya* tax, the legitimacy of which was contested by the early jurists (on the grounds that the ordinary taxes were intended among other things precisely to meet the expenses of ensuring public order), but which had now become a tolerated custom. In the same way little local potentates continued to "protect" bridges, passes etc.

Bibliography: Sources and studies are given in Cl. Cahen, *Notes pour l'histoire de la Himaya*, in *Mélanges Louis Massignon*, i (1956), 257-303; see also Max van Berchem, *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, Jérusalem*, i, no. 107, and the note by G. Wiet in *JESHO*, v (1962), 39. (CL. CAHEN)

POST-CLASSICAL

i. — THE MIDDLE EAST

The term *himāya*, as meaning "protection", has been used in various contexts. In a popular sense, in the field of power politics, France for instance considered herself the "protecting" European power

۱۹۹۸؛ اصطخری؛ عبدالله بن عبدالعزیز بکری، کتاب المسالک و الممالک، چاپ ادریان فان لیوفن و اندری فری، تونس ۱۹۹۲؛ بلاذری (بیروت)؛ پیتر یومونت، جرالد هنری بلیک، و مالکوم واگ استاف، خاورمیانه، ترجمه محسن مدیرشانه چی، محمود رمضان زاده، و علی آخشینی، مشهد ۱۳۶۹ ش؛ عقیق بهنسی، سوریه، التاريخ و الحضارة: المنطقة الوسطی محافظتا حمص و حماة، [دمشق] ۲۰۰۱؛ محمد تونجی، بلاد الشام ابان العهد العثماني، بیروت ۲۰۰۴/۱۴۲۵؛ آرنولد هیومارتین جونز، مدن بلاد الشام: حین کانت ولایة رومانية، ترجمه احسان عباس، عمان، اردن ۱۹۸۷؛ عبدالله بن لطف الله حافظ ابورو، جغرافیای حافظ ابورو، چاپ صادق سجادی، تهران ۱۳۷۵-۱۳۷۸ ش؛ حدود العالم؛ محمد بن عبدالمنعم حتیری، الروض المعطار فی خبر الأقطار، چاپ احسان عباس، بیروت ۱۹۸۴؛ یوسف دبس، مختصر تاریخ سوریه، ج ۲، بیروت ۱۹۰۷؛ عادل عبدالسلام، جغرافیة سوریه، ج ۱، دمشق ۱۹۷۳/۱۳۹۳؛ محمودین احمد عینی، السیف المتهند فی سیرة الملك المؤید «شیخ المحمودی»، چاپ فهیم محمد شلتوت، قاهره ۱۹۹۸؛ احمد قدامه، معالم و اعلام فی بلاد العرب، قسم ۱، جزء ۱، دمشق ۱۹۶۵/۱۳۸۵؛ قدامتین جعفر، کتاب الخراج، چاپ دخویه، لیدن ۱۸۸۹، چاپ افست ۱۹۶۷؛ مؤید کیلانی، محافظة حماة، دمشق ۱۹۶۴؛ محمد خلیل بن علی مرادی، سلك الدرر فی اعیان القرن الثاني عشر، بولاق ۱۲۹۱-۱۳۰۱، چاپ افست بغداد [بی تا]؛ مقدسی؛ الموسوعة العربية، دمشق: هیئة الموسوعة العربية، ۱۹۹۸-، ذیل «حماة» (محافظة و مدینة) (از علی موسی)؛ ناصر خسرو، سفرنامه حکیم ناصر خسرو قبادیانی مروری، چاپ محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۶۳ ش؛ یاقوت حموی؛ یعقوبی، البلدان؛

۳۲۳، ۳۲۹؛ نیز ← خوارزمی، ص ۶۲]. شخص دون مرتبه همچنان مالک قانونی اموال خویش باقی می ماند، اما بر اساس توافق ضمنی، فرد برتر، در برابر قدرتهای اجرایی و مقامات مالیاتی، پاسخگو بود. هر چند شخص دون مرتبه به فرد برتر دستمزد می پرداخت، لیکن این کار برای وی همچنان مقرون به صرفه بود. حق دریافت دستمزد از امتیازات فرد برتر بود و حمایت، همچون املاک شخص، می توانست به ارث برسد [← اصطخری، ص ۱۵۸].

چون توافق طرفین تنها به صورت ضمنی بود، برای فرد حمایت شده غیر ممکن می نمود که در برابر ادعای فرد برتر، در دفاتر مالیاتی، بتواند مالکیت خویش را به اثبات برساند. بنابراین، حمایت، که گاه بر دیگران تحمیل می شد یا به عنوان روش بازپرداخت بدهی به کار می رفت، شیوه ای بود که افراد متنفذ از آن برای گسترش املاک خویش بهره می بردند و مالکان اصلی زمینها در این میان مضارعه کارانی بیش نبودند [← بلاذری، ص ۳۱۱، ۳۲۹].

در کنار حمایت از زمین، نوع دیگری از حمایت رایج بود که در آن، حمایت از محصولات کشاورزی و جاده های یک منطقه در مقابل دزدان برعهده افراد متنفذ و قدرتمند نهاده می شد. گاهی نیز حمایت از یک شهر بزرگ یا بخشی از آن به افرادی واگذار می شد و کلمه «حامی» در واقع برای رئیس پلیس شهر به کار می رفت. در همه این موارد، حامیان بابت حق پشتیبانی، مالیاتی به نام حمایت [رسم الجمایة] می گرفتند [← طبری، ج ۸، ص ۵۵۲؛ ابن اثیر، ج ۹ ص ۱۲۶، ۴۳۷؛ ابن خلدون، ج ۴، ص ۳۲۷]. فقهای متقدم هدف از وضع این مالیاتها را تأمین هزینه های لازم برای ایجاد نظم عمومی دانسته اند. اشرفیة نظامی نوظهور در قرن چهارم، برای منافع خود، این نوع حمایت را توسعه داد. با این حال از قرن پنجم، با گسترش نظام اقطاع*، این گونه حمایتها از میان رفت، هر چند حکمرانان کوچک محلی، همچنان به حمایت از پهلها و راهها ادامه دادند.

یکی از معانی متداول واژه حمایت در خاورمیانه [در قرن سیزدهم و چهاردهم / نوزدهم و بیستم]، پشتیبانی و حمایت سیاسی است. مثلاً فرانسه خود را حامی تمامی کاتولیکها در لوان^۱ [شرق طالع، سرزمینهای شرق مدیترانه] می دانست و روسیه نیز درباره همه ارتدکسهای شرقی تابع سلطان عثمانی ادعای مشابهی داشت. پشتیبانی کنسولی برخی قدرتهای اروپایی از اقلیتهای یهودی و مسیحی ساکن در قلمرو عثمانی نیز حمایت خوانده می شد. حمایت به معنای دقیق تر به قراردادهای دو جانبه ای اطلاق شد که در قرن دوازدهم و

حمایت، اعمال و نهادهای حمایتی که هر چند در فقه به رسمیت شناخته نشده اند، اما در جوامع اسلامی پیشین مهم بودند. این واژه مترادف خفاره به کار رفته که به معنای حمایت و پشتیبانی یک قبیله کوچ نشین یا گروهی صحراگرد از ساکنان ثابت یک منطقه یا مسافران است [برای خفاره ← خلیل بن احمد؛ ابن منظور، ذیل «خفر»]. اصطلاح دیگری که تقریباً معادل حمایت به کار رفته، «تَلَجْته» است. تلجته در سه چهار قرن نخست هجری به عملی اطلاق می شد که در آن فردی که مقام و مرتبه اجتماعی پایین تری داشت دارایی و اموال خویش را به فردی در مقام و جایگاه بالاتر می سپرد [← بلاذری، ص ۲۹۴،

/ بهزاد لاهوتی /

1. Levant